

DE ATELIERS VAN 'T LOMBARDJE

Willemijn Meeusen

Woonateliers in 's-Hertogenbosch die samen een collectief vormen waarbij de ruimtelijke en atmosferische kwaliteiten van de ateliers bijdraagt aan het uitvoeren van verschillende kunstvormen.

Projectboek afstudeeropgave
Rotterdamse Academie van Bouwkunst

DE ATELIERS VAN 'T LOMBARDJE

Afstudeerder

Naam. *Willemijn Meeusen*

Email. [REDACTED]

Afstudeercommissie

Voorzitter

Naam. *Sjoerdieke Feenstra*

Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Email. [REDACTED]

Mentor

Naam. *Benjamin Groothuijse*

Email. [REDACTED]

Website. *www.groothuijsdeboer.com*

Vaste externe criticus

Naam. *Katarzyna Nowak*

Email. [REDACTED]

Website. *www.mvrdiv.nl*

Toegevoegde externe criticus

Naam. *Robert-Jan de Kort*

Website. [REDACTED]

ERVARING

Ik loop door het gebouw. Bij binnenkomst kan ik al helemaal doorkijken naar een plein aan de andere kant van het gebouw. Om mij heen veel activiteiten. Ik hoor veel verschillende geluiden. Mensen die praten, voorbijgangers die langs komen lopen en zich afvragen wat er hier gebeurt. Een gids die uitleg geeft over de stad en de historische plek terwijl zijn bezoekers vanaf het bootje rondkijken. Ik zie verschillende materialen, kleuren en texturen. Ik voel de materialen en texturen met mijn voeten maar ook met mijn vingertoppen. Het koele beton, het warme hout van de kozijnen en deuren en de grote lichtinval dat telkens ergens anders vandaan lijkt te komen. Ik strijk met mijn hand langs de muur, een lichte aanraking maar genoeg om de tactiliteit in gedachten te kunnen visualiseren. Ik ruik het gebouw, de materialen, de buitenlucht van de open deuren. Bij een kleine binnentuin kan ik door de open bakstenen muur naar een atelier kijken. De baksteen vormt een sterk maar passend contrast met de groene planten. In het atelier lopen verschillende mensen. Ik loop verder, op verschillende plekken hangen kunstwerken. De verschillende kleuren steken af van de muur waardoor ze nog beter naar voren komen. De texturen een contrast met de strakke wanden.

Ik loop langs een bar en kom bij een grote, lichte, hoge ruimte. Een groot raam met daarachter een kadewand vertelt me dat hier de Dieze loopt. De oude slotgracht die nog zichtbaar is in dit stukje van de stad. In deze ruimte is het drukker. Mensen kijken naar kunstwerken en praten onderling met elkaar. Ik ga een atelier binnen door een grote open deur. De overgangen tussen de ruimtes worden versterkt door de houten 'poort' waar je doorheen loopt. Het atelier is licht en er komt me een warm briesje tegemoet. De grote deuren staan helemaal open waardoor je in één keer naar buiten kunt lopen. Een kunstenaar

staat aan verschillende belangstellenden zijn gemaakte beeld van hout uit te leggen. De tuin heeft een grote boom die voor een zachte bewegende schaduw zorgt. Ik loop weer naar binnen en ga naar boven. Hier kan ik de hoge ruimte nog beter bekijken en zie ik dat er ook een atelier in de ruimte 'hangt'. Ik loop door de deur en kom in een lange ruimte met aan weerszijde veel licht. Het dramatische effect wordt versterkt door het strakke beton van de ruimte. Door het licht valt me op dat er de muren uit lagen zijn opgemaakt die heel subtiel zichtbaar zijn door smalle uitstekende randjes. Ik loop naar links en kom bij een vide, dezelfde binnentuin die ik daarstraks ook al had gezien. Ik ga door een grote open deur en kom buiten terecht, dat had ik even niet verwacht. Het is een kleine ruimte met veel planten in bloei en weer komt het warme briesje voorbij. Recht voor mij zie ik weer een muur die geen muur is, het open metselwerk geeft me een blik op de straat. Ik zie het leven op straat. Ik ga het atelier binnen en kom in een hoge ruimte. Vanuit een groot raam hoog in de ruimte komt een grote bak licht binnen. De hele ruimte wordt verlicht. Via de wenteltrap ga ik naar het balkon. De kunstenaar heeft zijn werk zo gemaakt dat het alleen van het balkon goed te bekijken is. Terwijl ik over het balkon loop kan ik de stad zien, ik zie de toren van de kerk maar ook het stadhuis. Ik kan over de stad heen kijken terwijl ik onderdeel ben van deze stad. Via de trap in het atelier ga ik weer naar beneden. Ik ga van de lichte ruimte het donker in. Eenmaal voorbij de bocht zie ik een groot gat van de deur en weet ik hoe ik verder moet. Ik kom weer bij de entree uit. Ik besluit mijn spontane uitstapje verder te verkennen en de rest van het gebouw en de kunst ook te bekijken. Wie weet kom ik nog een verborgen atelier tegen.

Door een gebrek aan ruimte in de stad is het steeds gebruikelijker om oude vervallen gebouwen als atelier in te richten voor het gebruik van kunstenaars. Deze gebouwen liggen vaak afgelegen en de vervallen staat zorgt voor slechte omstandigheden op de werkplek van de kunstenaars. Dit terwijl kunstenaars juist kunnen bijdragen aan het culturele imago van een stad als ze zichtbaar zijn en een open en inspirerende werkomgeving hebben die mensen kunnen zien. Dus wat als er midden in de stad een plek voor de kunstenaar komt die speciaal gemaakt is voor hun behoeftes? Kan de ruimtelijke ervaring en atmosfeer van architectuur bijdragen aan het inspireren van jonge kunstenaars en zo een bijdragen leveren aan de stad?

's-Hertogenbosch is een stad vol mogelijkheden om kunst te beleven en leren. Naast het museumkwartier is er een kunstacademie, talloze galerijen en verschillende werkplekken voor kunstenaars. De ateliers van kunstenaars zijn onopvallend en vaak onzichtbaar en verborgen op verdiepingen in oude panden. Door de grote vraag naar ateliers maar het lage aanbod krijgen jonge beginnende kunstenaars geen kansen om aan hun carrière te beginnen. Veel jonge kunstenaars zoeken

VOORWOORD

een plek waar ze zich vol op hun werk kunnen richten. Een plek waar ze rust vinden, ruimte en nieuwe sociale contacten.

Een manier om deze plek te creëren is een huis met ateliers voor kunstenaars. Dit huis fungeert als een Artist in Residence. Kunstenaars wonen en werken hier voor 1 jaar waarbij zij in dit jaar zichzelf aan de bewoners en andere geïnteresseerden van de stad presenteren door middel van open dagen, open atelierroutes en tentoonstellingen. Het huis biedt de kunstenaars een podium om hun loopbaan te beginnen. De kans om vol op hun werk te focussen en daarnaast de stad een inzicht te geven in hun werk.

In het centrum van 's-Hertogenbosch, vlak achter de Markt ligt het Lombardje. Een plek waar vroeger de Lombarden uit Italië tot de 16e eeuw hun handel bedreven. Tegenwoordig is het een plek geworden die zowel voor de omwonenden, als de spontane voorbijganger, een oase van rust is midden in de drukke stad. Een plek vol variatie van openbare en private ruimtes met een afwisseling van voor- en achterkanten. De verschillende materialen, structuren en aaneenschakeling van volumes maken het een bijzondere plek in de stad. Een locatie pal naast de oude Binnendieze. Een tastbare herinnering aan het middeleeuwse verleden van de stad.

Ik heb onderzoek gedaan naar wat kunstenaars belangrijk vinden in een atelier door verschillende ontmoetingen met kunstenaars uit de stad 's-Hertogenbosch. De resultaten vormen een architectonische tool box die is gebruikt om de ateliers te ontwerpen.

De ateliers hebben elk hun eigen atmosfeer en architectonische elementen. Deze elementen, zoals de afmeting, de ruimtelijke ervaring, het lichtinval, de atmosfeer, de zichtbaarheid, en relatie met de context zorgen voor unieke ateliers in de stad. Een plek waar de kunstenaars hun ideeën kunnen vormgeven en waar ze prettig kunnen werken. Samen delen de kunstenaars de ruimte die tussen de ateliers, de woningen en de buitenruimtes bestaat. De gemeenschappelijke ruimte, een sequentie van verschillende plekken, die multifunctioneel inzetbaar is. Alledaags voor flexwerkers, wekelijks voor workshops en incidenteel voor tentoonstellingen.

De afstudeeropgave presenteert een verhalend gebouw die verschillende typologieën van woon-werk ateliers voor kunstenaars onderzoekt. Er is gezocht naar een ruimtelijk ervaring en verscheidenheid van ruimtes om het artistiek gebruik te stimuleren en beïnvloeden. De gebruiker en de relatie met de context staan hierbij centraal.

CONTENT

Ervaring	5	ARCHITECTUUR	
Opgave	7	Opbouw	58
Voorwoord	9	De gemeenschappelijke ruimte	62
		Het gebouw	66
HET ONDERZOEK		Materiaal	84
15 ontmoetingen	14	DE STAD	
Architectonisch toolbox	18	Het Lombardje	90
Programma	20	's-Hertogenbosch	100
Artist in Residence	22	SLOT	
DE ATELIERWONINGEN		Reflectie	106
De zeven atelierwoningen		Dankwoord	110
Het Toren Atelier	28	Literatuurlijst	112
Het Micro Atelier	32		
Het Tuin Atelier	36		
Het Verborgen Atelier	40		
Het Donkere Atelier	44		
Het Omsloten Atelier	48		
Het Lange Atelier	52		

HET ONDERZOEK

Tijdens de atelierroute van 2021 heb ik verschillende kunstenaars gesproken over hen ateliers. Met verschillende vragen heb ik hun benaderd om over hun ateliers te praten. Dit waren veelzijdige en zeer interessante gesprekken. Elke kunstenaar is uniek en heeft een unieke kijk op zijn atelier, de kunst en de combinatie van deze twee.

De voorkeur voor een atelier ligt bij de kunstenaar maar zal door de commissie worden toebedeeld. De verschillende ateliers hebben elk hun eigen karakter en kwaliteiten.

Ben, een van de kunstenaars die ik ontmoet heb, zal zich voor Het Lange Atelier willen inschrijven omdat hij kan schilderen bij het grote raam of juist naar de buitenruimte kan lopen om daar inspiratie op te doen. Maar hij kan ook goed werken in Het Tuin Atelier of Het Toren Atelier omdat hij hier ook de ruimte heeft om zich los te trekken van de stad en zich helemaal op het dansen te richten.

Frits zal zich meer thuis voelen in Het Verborgene Atelier omdat hij graag alleen werkt en niet graag bekeken wordt tijdens zijn werk. Ook heeft hij in dit atelier daglicht en kan hij gebruik maken van de buitenruimte die hij nu zo mist. Een andere optie zou Het Toren Atelier kunnen zijn. Dit omdat hij dan ook verborgen zit maar toch voldoende ruimte en licht heeft.

Hans zal zich thuis voelen en inschrijven op het micro atelier. Hij werkt graag op zichzelf en zoekt de focus wat hij zal vinden in dit atelier. Ook zal het daklicht zijn werk beïnvloeden doordat het alleen van boven komt. Een andere optie voor Hans zal Het Donkere Atelier zijn omdat hij veel met lichtkunst werkt en dit atelier hem daarin zal stimuleren.

ARTIST IN RESIDENCE

AIR

De ateliers worden verhuurd volgens het Artist In Residence (AIR) programma. Artist in Residence is een programma waarbij kunstenaars een tijdelijke woon- en werkplek betrekken om kunst te maken. Deze tijdelijke periode kan variëren van een paar weken tot een jaar. Er is altijd een relatie tussen locatie/ stad en de kunst die gemaakt wordt. Tevens volgt er een tentoonstelling waar ze hun gemaakte producten tentoonstellen.

Een commissie van de AIR (onderdeel van ABS, Atelier Beheer Stichting 's-Hertogenbosch) bepaald door middel van inschrijvingen en motivaties welke kunstenaars er mogen werken. De kunstenaar schrijft zich in op een of enkele ruimtes naar zijn keuze. Elke kunstenaar zit hier maximaal één jaar. Binnen dit jaar kunnen ze gebruik maken van hun atelier, de eventueel bijhorende woning en de gezamenlijke ruimtes. De kunstenaar draagt bij aan het leven in de stad en maakt werk gerelateerd aan de stad. De kunstenaar geeft ook minimaal 6 cursussen/workshops m.b.t. zijn eigen werk of een aspect hiervan.

De ateliers en gezamenlijke ruimte mogen door de kunstenaars gebruikt worden onder enkele voorwaarden:

- De ruimtes mogen niet geverfd worden.
- Gaten in de muren in overleg met de ABS.
- De kunstenaar is zelf verantwoordelijk voor het onderhoud en behoud van zijn of haar eigen buitenruimte(s)
- In de gezamenlijke ruimte moeten de muren zo goed mogelijk schoongehouden worden.
- De gezamenlijke ruimtes staan in het alledaagse beheer van de kunstenaars zelf.

- Eén maal per week, en vaker indien er een evenement plaatsvindt, zal een schoonmaker langskomen.
- Gangen, trappen, hallen en toiletten dienen vrij te blijven van opslag of vuil.
- Elk atelier maakt gebruik van zijn eigen opslag of het toebedeelde deel in de gezamenlijke opslag in de kelder.
- Taken m.b.t. dagelijkse gang van zaken worden onderling door de kunstenaars geregeld.
- Koken en gezamenlijk eten in de gedeelde keuken. Er is een pantry in de woningen.
- Gebruikers van de gezamenlijke ruimtes zijn verantwoordelijk voor hun eigen afval en dienen hun werkplek schoon en opgeruimd achter te laten.

Buiten de woon-ateliers om, werken er ook kunstenaars uit de stad in het gebouw. Ook deze kunstenaars moeten zich voor de ateliers inschrijven en moeten aan dezelfde eisen en voorwaarden voldoen. Voor hen gelden dezelfde regels.

Flexwerkers

Naast de inwonende en werkende kunstenaars zijn er verschillende plekken voor het werken in de gezamenlijke ruimte, afhankelijk van de beschikbare ruimte. Deze beschikbaarheid wordt door één van de kunstenaars bijgehouden als zijn of haar taak.

Workshops

Indien er een workshop wordt gegeven kunnen de deelnemers gebruik maken van de garderobe, toiletten en workshop ruimte. In overleg kan ook de keuken gebruikt worden.

DE ATELIERWONINGEN

De input van het onderzoek heb ik gebruikt om verschillende ontwerpen te maken van ateliers met elk hun eigen specifieke architectonische kwaliteiten. De ruimtes zijn speciaal gemaakt voor het maken van kunst en de specifieke behoeften die daarbij komen kijken.